

RÉGI KÉZIRATAINK OLTALMA.

Közli: Volf György.

A M. N. Múzeum könyvtárában évtizedek óta az a dicséretes szokás uralkodik, hogy a füzött könyvnek, mikor bekötötték, még a borítékát is meghagyják. Hogy ez mennyire üdvös, azt nem akarom fejtegetni, hanem röviden csak egy példával akarom megvilágítani. Ismeretes, hogy Toldy Ferencz a régi magyar legendákat mind összegyűjtve akarta kiadni s hogy a gyűjteményből csak egy kötetet adhatott ki (Régi magyar legendák tára. V. köt. Pest, 1858.). Hogy a többi kötetbe mit szánt, azt biztosan csak ama megjelent kötetnek borítékáról tudjuk meg. Itt a megőrzött boríték megőrzi egy félben maradt nevezetes munka tervét. De ha modern sajtótermékeket kell ily nagy figyelemben részesíteni, mennyivel nagyobb gond illeti a régi nyomtatványokat és még ezeknél is mennyivel nagyobb kíméletet követelhetnek a régi kéziratok! Pedig éppen az utóbbiak vannak nálunk a képzelhető legmostohább bánásmódnak kitéve. Annyira vagyunk, hogy ezer hálát kell mondanunk az istennek, ha a könyvtárak régi irott könyveink oltalmára semmit sem tesznek; mert jaj annak a szegény codexnek, mely magára vonja pártfogásukat! Eddig soha még elvértve sem jutottak a középútra; mindig vagy kevesebbet, vagy többet tettek az elégnél.

Itt is dicsérettel kell megemlítenem a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárát, mert habár ennek sem tudom helyeselni magát a cselekedetét, mégis el kell ismernem, hogy e cselekedetet a lehető legnagyobb kímélettel hajtotta végre. Ez az egyedüli nyilvános nagy könyvtár nemcsak Magyarországon, hanem az egész monarchiában, mely föl tudott emelkedni odáig, hogy a régi codexekeket abban az állapotban kell megőrizni, melyben ránk jutottak. Hibája csak az, hogy e szabályt nem föltétlen szigorúsággal veszi, hanem azzal az engedékeny kiegészítővel enyhíti, hogy a

mennyire lehet. Én még ezt is elvetem. Megmutatom az okát. Vegyük például a Vitkovics-codexet. Ez Mátray Gábornak magában a könyvben található tanúsága szerint Jankovich Miklós első gyűjteményéből kötetlenül jutott a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárába s ez állapota 1852-ig nem változott. Akkor azonban február hóban Mátray bekötötte, s ez alkalommal megesett, hogy a codex levelei össze-vissza zavarodtak; mert az 1804-ben ez em léknek még Egerben létekor, Révai számára készült másolat, ily rendetlenségről nem tud. Pedig Mátray Gábort még ellensége sem vádolhatja, hogy a kéziratokkal általában a legkiméletesebben nem bánt volna; és a Vitkovics-codexnek azzal, hogy bekötötte, mégis kárt okozott. Nem itt a hely, hogy e codex leveleinek eredeti rendjét kimutassam, erről a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában adok fölvilágosítást. Elég volt kiemelnem, hogy a bekötés mily nagy bajt okozhat. Pedig látni való, hogy ez még nem is a legnagyobb.

Én azonban a bekötést még akkor sem tudom helyeselni, ha nem tesz is valami nagy kárt; mert egyet-mást mindig eltöröl, a miből a codex előbbi sorsára, elveszett részeire vagy egyébire lehet következtetni. Megint a Vitkovics-codexet idézem. Mátray följegyzi ugyan, hogy e codex »kötetlen« volt, de hogy régibb kötés nyomát nem mutatta-e, az iránt kétségben maradunk. De meg ha tudnók is, hogy volt nyoma, mi haszna, ha nem láthatjuk s így következtetéseket sem fűzhetünk hozzá? Arról meg nem is szólok, hogy a bekötéssel szükségképen járó fűzés és összeragasztás az ivec, a terniok megvizsgálását, mely az egyedüli biztos eszköz a hézagok nagyságának megállapítására, nagyon megnehezíti, sőt gyakran épen lehetetlenné teszi. Csakhogy azt akartam mutatni, hogy a bekötés a legnagyobb óvatosság mellett is mindig némi kárral jár.

A magy. nemz. Múzeum könyvtára, a bekötést egyébiránt csakis kötetlen codexeknél alkalmazta; a melyeknek még volt valamilyes kötésük, azokat csak kijavította. Hogy ezeket a bekötéstől megkimélte, azt tartózkodás nélkül helyeslem. Csakhogy én még ennél is nagyobb kiméletet kívántam volna számukra. Itt is példára utalok. Nagyon gondosan van kijavítva a Margit legenda; de hová lettek tábláinak belső borító levelei? Azt mondhatná valaki, hogy talán már le voltak tépve. De hátha

mégsem? Mert Mátray följegyezte, hogy »az említett táblák hátulsó darabja belső oldalán Jankovich Miklós kéziratával« meg volt mondva, hogy e becses codexet kitől s mi áron vette. Valószínű-e, hogy ez a tábla fájára volt írva? És ha borító levélen volt, nem lehetett-e ott még más tanúskodó írás is? De meg ha csakugyan a tábla fájára volt írva, ennek beragasztásával nem veszett-e el egy történeti documentum eredetije? Tehát akár mennyire méltatom is különben a magy. nemz. Múzeum könyvtárának kíméletes eljárását, még sem helyeselhetem, hogy a bekötést és javítást egyáltalában alkalmazta, mivel így, mint a mondott példák mutatják, határozottan kárt tett.

Mit szóljak már most egyéb könyvtárak eljárásáról, melyek codexeinknek mintha nem is megóvását, hanem egyenesen megnyomorítását tűzték volna ki céljukul! Képzelem, hogy nevelték a bécsi udvari könyvtárban a török szultán naivságát, a ki a corvinákat nekünk azzal akarta becsesebbekké tenni, hogy szépen bekötöttette. Maguk pedig régi magyar bibliafordításukat, a bécsi codexet azzal tették értékesebbé, hogy régi kötését, melyet még Révai ismert, elpusztították, magát a codexet széleinek irgalmatlan meggyalulása után szépen újra bekötötték s ez eljárásukkal, e kiváló kincs multjának földerítésére irányzott minden további vizsgálatot örök időkre lehetetlenné tettek. Hogy a tihanyi apátság hogyan bánt el codexével s főkép hogyan pusztította el ennek műtörténeti szempontból is kiváló fontosságú eredeti kötését, arról már elmondtam szomorú panaszomat a Nyelvemléktár VI. kötete előszavában. A legnagyobb ilyenmű bűnt, mely a tudomány történetében bizonyára páratlan, a budapesti egyetemi könyvtár még az ötvenes években követte el. A kegyelet tiltja, hogy megnevezem a felejthetetlen nagy tudóst, kinek emlékezetéhez e gyászos dolog fűződik. Bocsássuk meg a dicső elköltözőtnek, hiszen csupán csak hazafiságból tette. De lássuk magát a példát. Volt a mondott könyvtárban egy terjedelmes régi kézirat, mely az ötvenes években egyszerre csak iszonyúan meggyalulva s a mennyire egyáltalán lehetett, különböző színű, minőségű és díszítésű bőrrel bevont táblákba kötve, mindenféle nevek alatt, tehát mindenkép fölismerhetetlenné téve, mint öt codex lépett nagy csendesen a tudomány színe elé. Hogy e barbár eljárás számos nyomot, számos adatot semmisített meg

örökre, arról fájdalmas tanuságot tesznek a meggyalulás következtében olvashatatlaná vált lapszéli jegyzetek. Ha még hozzá megfontoljuk, hogy az eredeti kötés is elpusztult s vele mind az, a mi a kézirat minden oldalú ismeretére nézve talán fölötte becses s a két tábla belső oldalára lehetett jegyezve, akkor ez oktan rombolást nem tudjuk elég szigoruan kárhozatni.

Csak veszett fejszének a nyele, hogy a magy. tud. akadémiai könyvtárban van e szerencsétlen kéziratnak egy tökéletlen, de még abból az időből való másolata, mikor még nem volt fül-darabolva. Toldy az ó- és középk. magy. nemz. irod. történetében (3. kiad. Pest. 1862. II. köt. 86. l.) alkalmasint feledékenységből említi létét. E másolatból, melyet Illés László orvos 1841-ben készített, megtudunk legalább annyit, hogy a kéziratnak nem volt címlapja, hogy hátára mi volt írva s hogy »bal táblájára belől, újabb cursiv betűkkel« milyen foglalat volt jegyezve. Hogy még egyéb is lehetett a táblákra írva, az onnét gyanítható, hogy a másoló a nyomokat hagyott lapszéli jegyzeteket is, melyek pedig az ő idejében bizonyára még épek voltak, egészen mellőzi. Így fájdalom, a kézirat múltjáról semmit sem tudunk meg; még azt sem, hogy kitől, mikor s hogyan jutott az egyetemi könyvtárba. Fődolog azonban, hogy megőrizte a kézirat erőszakosan szétszedett részeinek összetartozóságát. Megtudjuk belőle, hogy e részek a Cornides-codex, a Bod codex, a könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról, a Példák könyve és a Sándor-codex. Hogy az összetartozóság ismerete mily fontos, arra két dolgot említek.

Sem a Bod- sem a Sándor-codexben nincs évszám. Ott útbaigazító a többi három codex, a melyekben készülésük ideje ki van téve, s melyek szerint amazoknak kora 1510. és 1521. közé teendő. Ez az egyik dolog; a másik meg az, hogy az összetartozóság ismerete fölvilágosítást ad az öt codex közül még azoknak az íróiról, közönségéről és birtokosairól is, melyekben minderről semmi adat sincs. E dolog bővebb fejtegetését szintén a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában adom, ide csak az eredményt jegyzem, mely abból áll, hogy mind az öt codexet hat margitszigeti dömés apácza, saját kolostorabeli társai vagyis a margitszigeti dömés apácza kolostor tagjai számára írta. Mind

ezt az egyetemi könyvtár Illés László másolata nélkül örökre megsemmisítette volna.

De ha a régi codexeket sem védtelenül hagyni, sem bekötni, sőt még csak kijavítani sem szabad, akkor hogyan oltalmazzuk? Ha valahol, itt kell és lehet a kecskét is jól lakatni, meg a káposztát is megmenteni. Dr. Ehrenfeld Adolf bécsi jogtanácsos hazánkfiá már régen úgy fejtette meg a dolgot, hogy az ő birtokában levő s általa fölfedezett valamennyinél becsesebb régi magyar codexet egyszerűen jó erős tokba tette. Drágaságot tokban kell tartani, avagy régi kézírataink, múltunk emlékei, műveltségünk tanúi nem a legnagyobb drágaságok-e? Tudom ugyan, hogy sok codexünkre nézve fölszólalásom már régen elkésett, de azért nem tartom hiábavalónak, először, mert mégis van egynehány, mely ha eddig elkerülte is a veszedelmet, azért a jövőre nézve még mindig nincs biztosítva, és másodszor, mivel még ezentúl is fűdözhetünk föl olyan régi becses iratokat, melyekre ki tudja nem ugyanaz a sors súlyosodnék-e, mely eddig is annyi kiváló kincsünkön dühöngött. És utoljára is, ha szavamnak semmi haszna sem lesz, nem akartam hallgatásom által a rombolás bűnrészesévé lenni.

V. Gy.

* * *

Czikkiró úr, mint a régi magyar nyelvemlékek kiadója, a régi magyar kéziratokkal behatóan foglalkozván, felszólalását, mely bizonyos fokig lehet jogosult, éles hangja daczára minden kihagyás nélkül a maga eredetiségében adtuk. Nyilvános könyvtárakról lévén szó, melyeket lelkes hazafiak áldozatkészsége hozott létre s a nemzet áldozatkészsége tart fön, helyén levőnek tartjuk, ha a közönség azok iránt élénkebben érdeklődik s az itt tapasztalt hiányok ellen nyilvánosan felszólal. Alkotmányos országban nemesak az illetékes hivatalos közegek, hanem a közönség is ellenőrzi a könyvtárakat s minden olvasó, ha meggyőződik arról, hogy az itt felhalmozott tudományos kincsek, akár tudatlanságból, akár mulasztásból, nem úgy kezeltetnek, a mint ezt az ország művelődési érdekei méltán megkívánják, jogosan szólal fel a tapasztalt visszaélések ellen. Az ily felszólalások, ha alaposak, mindig használnak az ügynek, s nem ártanak akkor sem, ha alaptalanok is, mert a megtámadott könyvtárnak alkalma van

azokat megegzáfolni, s a közönséget a dolog állásáról felvilágosítani.

Ezen szempontból, mi a nyílt felszólalásoknak barátai vagyunk, s közkönyvtáraink érdekében szívesen nyitunk ezeknek tért lapunkban.

Ezért közöltük változatlanul czikkíró úr felszólalását is, mert bár több állításával nem érthetünk egyet, s ezekre meg is tesszük ezuttal észrevételeinket, de az alapeszmét a kéziratok oltalmáról helyeseljük, s a kérdést elég fontosnak tartjuk arra, hogy folyóiratunkban megvitattassék.

Meg vagyunk róla győződve, hogy czikkíró urat felszólalásában a legjobb szándék vezérli. Mint a régi magyar nyelvemlékek kiadója kétségkívül ő érzi legélénkebben a veszteséget, mely a hazai irodalmat éri azáltal, ha egyik-másik nyelvemlékünk esonka állapotban jut reánk. Természetesnek találjuk tehát, ha ügybuzgalma ilyenkor élesebb kifejezésekre ragadja, s ha subjectiv álláspontjáról többet mond, mint a mennyit objective véve a dolgot, elfogulatlanul mondani lehetne.

Kétségbevonhatlan tény, hogy közkönyvtáraink az alkotmányos aera óta minden tekintetben haladtak. Haladtak adminisztratív és tudományos irányban, s nincs a könyvtártan-, könyvtárisme- és bibliographiának oly ága, melyre figyelmeket ki nem terjesztették volna. S éppen azért nem fogadhatjuk el, czikkíró urnak azon állítását, »hogy a kéziratok vannak nálunk a legmostohább bánásmódnak kitéve, s hogy ezer hálát kell adnunk istennek, ha a könyvtárak azok érdekében semmit sem tesznek, mert jaj annak a kéziratnak, mely magára vonja pártfogásukat« stb. Ez a valóságnak nem felel meg.

Utalunk a régi magyar nyomtatványok kötéseire a Nemzeti Múzeumban, melyeket a könyvtár legnagyobb gonddal bent az osztályban eszközöltetett, hogy a ritka példányokat a könyvkötő késétől és szeszélyétől megkímélje; s hivatkozhatunk az egyetemi és akadémiai könyvtárakra is, hol a régi kötésekre s a régi könyvek provenienciájára kivált újabb időben különös gondot fordítanak. A multakról nem beszélünk. Meddő recriminációknak barátai nem vagyunk. De azt hisszük, hogy Mátray és Toldy hibáiért, melyeket azok az ötvenes években jóhiszeműleg elkövettek, a fővárosi könyvtárakat ma kárhoztatni igazságosan

nem lehet. Mátray és Toldy kétségkívül tévedtek, midőn a czikk-író úr által említett kéziratokat újra beköttették, de tévedésök olyan volt, hogy azt helyzetükben akkor mindnyájan elkövetjük vala; mivel a bibliographiai és könyvtártani ismeretek hazánkban akkor még nem voltak azon a fokon, hogy ezek alapján az egykorú kötésnek vagy provenienciának nagy fontosságot tulajdoníthattak volna, de másrészt az akkori politikai, irodalmi és könyvtári viszonyok közt nem lehet csudálkozni, ha sokkal nagyobb súlyt fektettek a codexekre mint a provenienciára, s nem ítélték el őket, ha ezeket beköttették csupán azért, hogy fönmaradásukat az irodalomnak biztosítsák. Igaz, hogy a kötés által egyik-másik codexnek elveszett a provenienciája, de megmaradt maga a codex. A provenienciát a jövő buvárlatok még felderíthetik, de a codexet, ha egyszer kötetlen állapotban elveszett, nem derítjük fel többé sohasem. Pedig az akkori viszonyok közt a kötetlen codex fönntartása igen problematikus volt. Mi tehát Mátray és Toldy eljárását nem magában, hanem a viszonyokkal összhangzásban ítéljük meg, s ezért ítéletünk sokkal enyhébb mint a czikk-író úré. Mindkét boldogemlékű jelesünk megtette kötelességét a maga idejében. Annyi teendő közt, a mennyivel nekik akkor megbirkóznunk kellett, nem csuda ha figyelmüket a proveniencia elkerülte.

Az ő feladatuk volt gyűjteni és conserválni, a mienk feldolgozni. Hiszen ha ők már akkor a codexek provenienciájával foglalkoznak, mi maradt volna most nekünk?

Mátrayt különben a Margit legendáért épen nem lehet hibáztatni. A mit e kézirattal tett mindössze az volt: hogy mikor egykorú bőrkötését restauráltatta, beragasztatta a fatáblák pusztá belsejét tiszta papirossal s nyolcz tiszta levelet tétetett a kézirat elejére s nyolczat a végére. Hogy pedig a kézirat régi állapotáról a könyvtárnak tudomása legyen, az első borítéktábla beragasztott belsejére a következő feljegyzést írta: »Midőn e kézirat Jankowich Miklós első gyűjteményéből a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába jutott, nem volt rendesen bekötve, hanem csupán a mostani kötet két táblája közé, melyeknek háta rongyolt állapotban vala, helyezve. Újra beköttetett 1852-iki januárban, megtartván a kötés régi két táblája, s háta ujjonnan készítettéven«.

»Az említett táblák hátulsó darabja belső oldalán Jankowich

Miklós kéziratával e sorok voltak írva: »Nicolai Jankowich Exemplar a Comite Michaeli Viczay pro aureis Graecis et Romanis Rarissimis, uti Basileos Basileon Farnacis et aliis. Nro. 65 redemt.

Unicum hoc pretiosissimum
Linguae Hung: Cimelion.«

Mátray Gábor s. k.«

Ebből kitetszik, hogy a kézirat régi borítéktábláin más írás Jankowich jegyzetén kívül nem volt. S mi, kik tapasztalásból tudjuk, hogy Mátraynak ilyenmő nyilatkozatai mily lelkiismeretes hűségen alapúlnak, megnyugtathatjuk ezikkíró urat, hogy ez valóban így van. Jankowich hátrahagyott bibliographiai jegyzetei is megerősítik ezt. Ezek egy szóval sem említik, hogy a borítéktáblákon régi feljegyzések volnának, pedig Jankowich figyelmét semmi sem kerülte ki. Nem vészett el tehát e codexnél semmi, mi smert provenienciájához új adalékot nyújthatott volna, s Mátray azzal, hogy borítéktábláit beragasztatta, az irodalomnak semmi kárt sem tett.

Félreértések kikerülése végett korrektebb lett volna ugyan a borítéktáblákat úgy beragasztatni, hogy Jankowich jegyzete a maga eredetiségében olvasható legyen, de így sem baj a hogy most van.

A mi a Vitkovics-codexet illeti, ezt a könyvtár — mint Mátray a borítéktábla belsején feljegyezte — kötetlen állapotban kapta. Mátray beköttette, úgy azonban, hogy nem vágatta körül, hanem úgy a hogy volt borítéktáblákba tétette. Ekkor történt, hogy a könyvkötő a kézirat leveleit és ternioit felcserélte, és összezavarta, mi minden bizonynyal hiba. De olyan hiba, a mit a középkorban a könyvkötők csak oly gyakran elkövettek mint ma, s melyet el fognak követni mindaddig, míg csak emberek fogják végezni a könyvkötést. A hiba azonban nem csonkítja meg a codexet s jóvátehető.

A szaktudós rekonstruálhatja a kézirat leveleit, a könyvtárnok pedig mindig visszahelyeztetheti azokat óvatosan oda, a hova tartoznak, a nélkül, hogy a kézirat legkisebb kárt szenvedne.

Abból azonban, hogy némely codexnek leveleit a könyvkötő összezavarta, vagy a provenienciára vonatkozó jegyzetekből va-

lamit megsemmisített, mi nem azt következtetjük: hogy a régi kéziratokat egyáltalában beköttetni nem kell, hanem igen is azt, hogy ezeket kiváló gondnal és nagy figyelemmel kell beköttetni. Be kell foglalni az új kötésbe a régi feljegyzéseket és előleveleket mindenestől, s különösen kell ügyelni arra, hogy a leveleket és terniókat a könyvkötő össze ne zavarja, s a széleket körül ne vágja. Így a codexben nem esik kár, s fönmaradása századokra biztosítva van.

E szempontokból indult ki Mátray is, mikor a Margit-legendát restauráltatta és a Vitézkodexet beköttette. Ez utóbbinál tévedett, hogy a bekötött leveleket felül nem vizsgálta, de tévedésével sem a codexnek, sem az irodalomnak nem ártott, s mi kik Mátray 30 évi könyvtárnokságának gyümölcseit élvezzük és tudjuk, hogy n e h é z i d ő b e n mily szolgálatokat tett a n u z e u m i könyvtárnak, nem teszünk neki 30 évvel ezelőtt elkövetett hibájáért szemrehányást.

Toldy eljárásáról nem szólunk. A czikkíró úr által felhozott esetet nem ismerjük, róla e helyütt nyilatkozni nem tartjuk magunkat illetékesnek. Egyet azonban kívánunk megjegyezni. A magyar irodalomtörténet és a hazai tudományosság sokkal többel tartozik Toldynak, hogysem egyes apró tévedései fölött ni, kik az ő örökségének részesei vagyunk, a tudomány nagyobb kára nélkül napirendre ne térhetnénk. E tévedések ma a nyelvtudós szempontjából nagyoknak látszanak, de ő mint alkotó irodalomtörténész, ki az akkori viszonyok közt az irodalomtörténeti, nyelvészeti és történeti téren maga végezte nagy részét annak, a mit mi most annyian csinálunk, hivatása magaslátáról észre sem vette azokat. Nagy dolgot alkotott, s hogy megmentse az irodalomnak a legfontosabbat, elejtette a kevésbé fontosat, melyre akkor általában nem nagy súlyt fektettek.

Hibázott. Hibája azonban nemcsak az ő, hanem a kor hibája is volt, melyből mi álláspontunknál fogva levonjuk: tanulságot, — de a hibát neki bűnül felróni azon nagy érdemeknél fogva, melyeket felszázados tudományos pályáján irodalmunk körül szerzett, nem tudjuk.

Végül czikkíró úrnak azon javaslatára, hogy a régi kéziratokat beköttetni nem kell, hanem legjobb azokat erős tokban

őrizni, megjegyezzük: hogy a tokrendszer alkalmazása kéziratoknál nyilvános könyvtárakban ma már túlhaladott álláspont. Oklevelekre, levelekre, kisebb nyomtatványokra s más apróságokra több könyvtár alkalmazza ma is; de kéziratokra az sem alkalmas, sem nem praktikus.

Más szempontok vezérlik a magángyűjtőt, mások a nyilvános könyvtárat.

A gyűjtő tulajdonának tekinti gyűjteményét, melylyel tetszése szerint rendelkezik, s föntartásában csak a saját izlését ismeri mérvadónak; a könyvtár a haza szellemi közkincesét őrzi, melyeknek föntartásában az ország közművelődési érdekei mérvadók. Az első nem felelős senkinek, s annak mutatja gyűjteményét, a kinek akarja; a másik felelősség terhe alatt tartozik a rábizott tárgyakat nemzedékről-nemzedékre sértetlenül megőrizni, s ezeket tudományos használatra minden komoly kutatónak kiszolgáltatni. Már most, ha gyakorlati szempontból vizsgáljuk, hogy mi biztosítja a kéziratok föntartását jobban, az-e, ha kötetlen állapotban erős tokban őriztetnek, vagy pedig, ha borítéktáblák közé gondosan bekötetnek, azon eredményre jövünk, hogy kétségtelenül az utóbbi.

A tokban való kezelés nagyobb kár nélkül lehetséges ott, ahol a kéziratokat kevesen használják; de közkönyvtárban, ahol a kéziratok használata napi renden van, a tokkezelés tönkretenné felszázad alatt a kéziratoknak nagy részét. A hány tudós, annyi temperamentum. Egyik nyugodtabban venné ki a kötetlen kéziratot a tokból és helyezné vissza, másik kevésbé nyugodtan, miáltal a kézirat levelein behajtások és ránczok támadnának, melyek idővel végzetesek lennének a codexre. De bármily figyelemmel kezelnék is ezen mód szerint a kéziratokat, azáltal, hogy kötetlen állapotban volnának, nem lehetne elkerülni azt, hogy az első és utolsó levelek ne szenvedjenek, tehát idővel a gyakori használattól a kéziratnak éppen azon része kallódnék el legelőbb, melyre szerző úr felszólalásában oly nagy súlyt fektetett. A tokrendszer tehát kéziratoknál közkönyvtárakban nem alkalmas. Ennél sokkal czélszerűbb a gondos bekötés, mely különös súlyt fektet a kéziratok provenienciájára, előleveleire, ternioira, lapszéleire és vágására; s nemcsak megőrzi a codexet lehető egykori állapotában, hanem megmenti azt legtovábbra az enyészettől

is. Ezen módszert alkalmazzák kötetlen kéziratoknál az európai nyilvános könyvtárak általánosan, azt tartjuk czélszerűnek a kéziratok biztos föntartása érdekében mi is. Ezeket tartottuk szükségesnek czikkíró úr felszólalására sine ira et studio elmondani.

Szerkesztő.

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

— XVI—XVII. századbeli francia nyomtatványok Magyarországról. Ezen folyóirat hasábjain ismételve volt alkalmunk említést tenni arról, hogy Magyarország küzdelme a törökökkel egész Európa figyelmét és érdeklődését magára vonván, gazdag irodalmat teremtett.

Latin és német nyelven nagy számú röpirat jelent meg. De nem csekély a többi európai nyelveken megjelent röpiratok száma. Ezeknek bibliographiájához kívánunk némi adalékkal járulni, midőn öt francia nyelven megjelent röpiratot sorolunk fel, melyek közül az elsőt, a legrégibbet a berlini, a többi négyet a koppenhágai kir. könyvtár lajstromaiból jegyeztük ki.

1. Guillaume de Bellay Seigneur de Langey. Oraison faite en faveur du roi Jean de Hongrie de la guerre contre le Turc. s. l. s. a. (1530 táján.) 4°.

2. Confirmation de la paix entre l'Empereur et le Grand Seigneur des Turcs. Traduit du latin. Paris. 1617.

3. Les ceremonies observées au couronnement du Roy de Hongrie en 1618. Paris. 1618.

4. La declaration du Grand Turc contre Bethlen Gabor. Paris. 1622.

5. La desfetes serieuse de 10,000 Turcs devant Novigrade par l'armée imperiale, avec la deroupte de toute l'armée de Betlem Gabor. s. l. 1627. F. V.

— Bozdogh Márton hazánkfia latin alkalmi versei 1610-ből. Ismeretes, hogy a XVI—XVII. században a külföldi egyetemeken tanult hazánkfiától sok dissertatio, vers, alkalmi beszéd s más ezekhez hasonló munka látott napvilágot. Ezekről irodalomtörténetünk csak kis részben bír tudomással, a legnagyobb rész még ma